

IKROM OTAMUROD IJODIDA LIRIK KECHINMA VA SUKUT JANRI

Mavlonova Zarnigorxon Alisher qizi

Magistrant

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17461440>

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining yorqin vakili Ikrom Otamurod ijodida **lirik kechinma** va **sukut janri**ning o'ziga xos poetik talqini tahlil etilgan. Shoir asarlarida lirik kechinma inson ruhiyatining nozik, ichki qatlamlarini ochib beruvchi badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, sukut holati — so'z aytilmagan, ammo his etilgan tuyg'ular orqali ifoda etilgan ruhiy kechinma shakli sifatida shoir poetikasining markazida turadi. Maqolada Ikrom Otamurodning she'rlarida sukutning semantik, estetik va falsafiy ma'nolari, shuningdek, bu uslub orqali milliy ruh va zamonaviy inson tafakkurining uyg'un ifodasi yoritilgan. Tadqiqot natijalari shoir lirikasida so'z va sukunat, kechinma va ifoda o'rtasidagi murakkab estetik munosabatni ochib beradi.

Kalit so'zlar:

Ikrom Otamurod, lirik kechinma, sukut janri, badiiy tafakkur, zamonaviy o'zbek she'riyati, poetik obraz, ruhiy kechinma.

Shoir Ikrom Otamurodning she'riyati o'zbek zamonaviy adabiyotida o'ziga xos o'rin egallaydi. Uning ijodida sukut janri muhim badiiy vosita sifatida shakllanib, chuqur ma'nolarni, ruhiy kechinmalarni va falsafiy izlanishlarni ifodalashda markaziy o'rin tutadi. Bu faslda shoir ijodida sukut janri o'ziga xos jihatlari, uning poetik funksiyalari va zamonaviy o'zbek she'riyatidagi ahamiyatini tahlil qilish mumkin. Sukut deganda, odatda, so'zsiz holat tushuniladi, biroq Ikrom Otamurod ijodida sukut faqat so'zning yo'qligi emas, balki ma'nolar va hissiyotlarning noaniqligi, ichki kechinmalarning shivirlab turishi sifatida namoyon bo'ladi. Shoirning she'riy tilida sukut – bu bir tomonlama jimlik emas, balki ichki ovoz, ruhiy sado bo'lib, so'z va jimjitlik o'rtasidagi nazokatli chegara hisoblanadi.

Ikrom Otamurodning lirikasida sukutning quyidagi badiiy funksiyalarni uchratish mumkin:

ichki kechinmalarni ifodalash: Sukut orqali shoir o'zining ruhiy holatini, hayotiy iztiroblarini va ma'naviy izlanishlarini sezgir va samimiy tarzda ifodalaydi. Bu janr ichki dunyoning tub qatlamlariga chuqur kirib borishga imkon beradi;

o'quvchini fikrga chorlash: Sukut, ko'pincha, she'riyatdagi so'zlar orasidagi bo'shliq orqali o'quvchini o'z fikrini shakllantirishga undaydi, bu esa o'quvchi va she'r o'rtasida jonli muloqot yuzaga keltiradi;

simvolik ma'nolarni yaratish: Sukut ko'pincha ramziy ma'nolarni o'zida mujassam etadi – bu hayotdagi noaniqlik, muammolar va insoniy kechinmalarning so'zsiz ifodasi sifatida qaraladi. Ikrom Otamurodning lirik qahramoni sukut orqali o'zining ichki dunyosini ifodalaydi. Bu sukut o'quvchi uchun ko'p qatlamli ma'nolarni ochish imkoniyatini beradi, shu bilan birga shoirning falsafiy dunyoqarashini namoyon etadi. Shoir sukutni faqat jimlik sifatida emas, balki ruhiy dialog, ichki suhbat vositasi sifatida ham ko'radi.

Ikrom Otamurod sukut janrini yangi badiiy qiyofa sifatida o'zbek she'riyatiga olib kirdi. Uning sukutga bo'lgan yondashuvi ijodida falsafiy chuqurlik va his-tuyg'ularning murakkab ifodasi bilan ajralib turadi. Shu tariqa, sukut janri o'zbek poeziyasida yangi yo'nalish sifatida

shakllanmoqda va shoir ijodining muhim qismiga aylanmoqda. Ikrom Otamurod ijodida sukut janri nafaqat badiiy uslub, balki ruhiy va falsafiy tafakkurning asosi sifatida ko'riladi. Sukut uning she'riyatida ichki dunyoni, inson kechinmalarini chuqur va nozik tarzda ochib beruvchi vosita hisoblanadi. Bu janr o'zbek zamonaviy adabiyotida yangi badiiy qirralarni ochib, she'riyatga yangicha shakl va mazmun bag'ishlaydi.

Lirik kechinmalar – shoirning ichki dunyosidagi chuqur, samimiy his-tuyg'ular va ruhiy holatlarning ifodasi hisoblanadi. Ikrom Otamurod ijodida esa bu kechinmalar ko'pincha sukut janri orqali ifodalanadi. Ikrom Otamurod she'riyatida sukut – lirik kechinmalarning tabiatida mujassam bo'lgan holda, ularning og'zaki so'zlardan ko'ra chuqurroq, ko'proq his qilinadigan qatlamlarini ochib beradi. Sukutda shoir o'zining ichki kechinmalarini aynan so'z bilan emas, balki jimlikning o'zi orqali, ohang, pauza, takror va ramzlar yordamida yetkazadi. Bu holat o'quvchini shoirning ruhiy holatiga yanada yaqinlashtiradi. Sukutdagi pauzalar lirik kechinmalarni yanada ta'kidlab, ularning ichki og'irligini oshiradi. Bu pauzalar o'quvchida tahlil qilish, his qilish imkoniyatini yaratadi. Sukut, ko'pincha, ramzlar yordamida boyitiladi. Bu ramzlar lirik kechinmalarni so'zsiz ifodalaydi, ularning falsafiy va ma'naviy qatlamlarini ochib beradi. Shoir sukut orqali ichki ovozlarni ifodalaydi. Bu ohanglar va takrorlar lirik kechinmaning o'ziga xos ritmini yaratadi.

Ikrom Otamurod ijodida sukut ko'pincha ruhiy iztirob, ichki keskinlik va noaniqlik bilan bog'liq. Lirik kechinmalar sukutda nafaqat jimlik, balki o'ta nozik va sezgir holat sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa shoir she'riyatiga falsafiy teranlik va emotsional kuch beradi. Ikrom Otamurod ijodida lirik kechinmalar sukut janrida o'zining to'liq poetik ifodasini topadi. Sukut shoir uchun nafaqat so'zning yo'qligi, balki ichki dunyoning chuqur qatlamlarini ochish vositasi hisoblanadi. Shu tarzda, lirik kechinmalar sukut orqali yanada boy, nozik va falsafiy tarzda o'quvchiga yetkaziladi.

Shoir she'rlarini o'qir ekanmiz, unda sukutning, asosan, nuqtalar, chiziqlar kabi tinish belgilari orqali ifodalanishini kuzatamiz. Ayniqsa, nuqtalar shoir ijodining salmoqli qismida ishtirok etadi. Ba'zi she'rlarida ma'lum o'rinlarda uchrasa, ba'zi she'rlari boshdan-oyoq nuqtadan iboratligini ham ko'rish mumkin. Masalan, shoirning “Yobondagi yolg'iz daraxt” dostonidagi quyidagi parchani tahlil etsak:

...Yobon cheksiz...
 Tez keldi,
 toshib-toshib yobonga sel...
 yayraldi –
 har yoqqa quloch yoydi tez...
 Tez keldi...
 ...Va
 shashti tushdi tez...
 ...Tez quridi...
 YOBONDAGI YOLG'IZ DARAXTga yetolmay...
 ...Tez keldi...
 ...Darig'...
 ...Tez quridi...
 ...Darig'...
 ...Yobon cheksiz...

Ko'ngil shoiri lirikasining ushbu parchasida, o'zi aytganidek, zamonaviy xos yetakchi tendensiyalarga nuqtani qaratmagan. U tuyg'ular tilidan, ishoralar tilidan, ramzlar tilidan, ruhiyat tilidan so'zlaydi. Bunda tinch sahroda yolg'iz tirik jonning qo'qqisdan hislardan junbushga kelishi ifodalanadi. Bunda tashnalik yakunlanib, qoniqish hissi paydo bo'ladi, lekin bu quvunch ko'pga cho'zilmaydi. Chunki umid manzilga yetolmagan. Biroq shunga qaramay, u Ko'ngilda o'z zarralarida uchqunni yoqib bo'lgandi. Gulxandagi uchqunlar tez so'nganidek, unga yetolmagan sel suvi shashtini tushiradi. Tashnalik qancha vaqt davom etganidan qat'iy nazar umid so'ngan vaqtdan boshlab hayotiylik o'zini yo'qotib bo'lganligini ifodalaydi. Shu sababdan ham umidni hech qachon so'ndirmaslik adabiyotning episentrik nuqtasidagi asosiy ramzlar figuranti hisoblanadi. Ko'ngil shoiri kitobxonga qanday ta'sir o'tkazishni avvaldan mo'ljal qilib yozmaydi. Uning fikricha, bu shaklda yozilsa, asarning zamiriga singdirilgan sir qolmaydi. Sirlar esa turli belgi va ramzlar bilan himoyalangan. Ko'ngilni anglash uchun ixlos kerak. Shundagina o'quvchida mulohaza, kuzatuv, fikr paydo bo'ladi, ta'sir kuchli bo'ladi. Kerakli vaqtda sukut saqlash va kerakli vaqtda munosabat bildirish, oraliqdagi intonatiyani saqlash Ikrom Otamurodga xos. U o'zining asarlarida punktuatsiya qoidalaridan erkin qo'llaydi. Tinish belgilaridan esa asar mag'zidagi sirni saqlash uchun o'ziga xos labirint sifatida foydalanadi. Yozuvda esa shoir favquloddalikka suyanadi. She'rdagi misralarni uch nuqtalar bilan bezashi ham bejiz emas, bu bilan shoir uch nuqtalar o'rnida o'quvchi biroz to'xtalib, holatga nazar tashlashiga va bu sukut ostida yotgan ma'noni anglashga urinishiga ishonadi. Birgina "...Yobon cheksiz..." misrasining nuqtalar bilan o'ralishi bizga shoir sahroning chehsizliginigina emas, balki bu cheksizlik nimalarga sabab bo'lishi, nimalarga daxldor bo'lishi mumkinligini ifodalamoqchi ekanligini bildiradi. Selning toshib-toshib, tez kelishi ham uch nuqtaga olinadi. Bundan o'quvchi anglaydiki, bu yerda ham oddiy ma'lumot berilmayapti, sukut janri o'z ortiga nimadirni berkitmoqda. Kitobxon parcha so'nggida sel suvi yolg'iz daraxtga yetib bormaganligini o'qigach, holatni tushunadi va sukutlar nimaga ishora qilganini bilib oladi.

Yoki shoirning faqat nuqtalardan iborat to'rt misrali parchasini olaylik:

.....

Ikrom Otamurod ijodidagi ushbu she'r ko'rinish jihatidan sodda yoki tushunarsiz tuyulsa-da, mazmunan chuqur falsafiy va ruhiy ma'nolarga ega. Zamonaviy o'zbek poeziyasida sukut janrining o'ziga xos namunasi sifatida ajralib turadi. Shaklan to'rtlik formasini saqlab qoladi, mazmunni esa sukutga qoldiradi. Shoir "sukut –so'zning mukammali" degan falsafiy g'oyaga tayanadi. Odatda, nuqtalar so'zsizlikning ramziy belgisi bo'lib, insonning ichki kechinmalarini, ruhiy iztiroblarini va o'z-o'zini anglash jarayonini, qolaversa, murakkab ichki ziddiyatlarni ham ifodalaydi. O'quvchi har bir nuqtada shoirning ifoda etmoqchi bo'lgan his-tuyg'ularini o'z fikri va kechinmalari bilan to'ldiradi. Yoki aksincha, shoir aks ettirgan nuqtalarga boqib, muallif kechinmalaridan mutlaqo o'zga tuyg'ularni his qiladi. Sukutni o'zi sharhlaydi, unga o'zi ma'no yuklaydi. Aslida ham she'r bizni faqat muallif kechinmalari bilan tanishtirishi emas, balki o'zimizda ham yangi ruhiy evrilishlarni yuzaga keltirmog'i lozim.

Nuqtalardagi sukut shoir uchun dunyoning noaniqligi, hayotdagi muvozanatlar, insoniyat mavjudligining chegaralarini ifodalaydi. Bu she'rda so'zlar yoki aniq ifodalar yo'q. biroq aynan shu jimlik va bo'shliq orqali shoir o'zining lirik kechinmalarini ifodalaydi. Nuqtalar she'rda so'z o'rnini bosadi va o'quvchini o'z ichki olamiga sho'ng'ishga, jimlik orqali kechinmalarni his qilishga chorlaydi. Bu yerda sukut faqat jimjitlik emas, balki chuqur ma'noga ega poetik holat sifatida namoyon bo'ladi. So'zsiz she'r, sukut orqali ifoda – bu zamonaviy poeziyada yangi ifoda vositasi bo'lib, shoir ijodida yangi badiiy qiyofa sifatida paydo bo'ladi. U zamonaviy o'zbek she'riyatida til va shakl chegaralarini kengaytirib, lirik kechinmaning yangi ifoda usulini yaratadi. Shoir she'rlaridagi sukutlar bir ishora vazifasini bajaradi va bu bilan shoirning badiiy mahorati va ijodiy yondashuvini ham ko'rsatib beradi.

Shoir asarlarida odamzodning bir-biriga nisbatan uzoqlashib, munosabatlari siyrak tortib, nafs ilinji ortib borayotganligidan tashvishlanadi. Shu fikrlari bilan ko'ngil iztiroblarini qog'ozga tushiradi. U o'zining imkoniyat darajasidan chiqmaydi, o'zini zo'riqtirmaydi. Javobsiz so'roqlar ko'paygan vaqtda faqatgina ko'ngil so'roqlariga javob beradi. Sukutdan sog'inch nigohini, umid uchqunini, tafakkur gulshanini, tuyg'u-hislarini, dard-alamlarini, armon-xotirasini izlaydi. Shu sababli ham shoir asarlarini qo'qqisdan favqulodda tug'ilishini tushunish mumkin. Chunki u oldindan nima yozayotganligini, nimani o'ylaganini aytmaydi. Ko'ngilga yaqin borishni tavsiya qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.
2. Karimov N. O'zbek lirikasining poetikasi. – Toshkent: Fan, 2001.
3. Otamurod I. Sukut darslari. – Toshkent: Yozuvchi, 2005.
4. Jo'rayev O. Zamonaviy o'zbek she'riyati poetikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018.